ANTHROPOSOPHIE

MAANDBLAD

VOOR SOCIALE, PAEDAGOGISCHE EN GEESTESWETENSCHAPPELIJKE VRAAGSTUKKEN

INHOUD.

2de JAARGANG N° 10 OCTOBER-NUMMER 1923

UITGEGEVEN ADMINISTRATIE 45 PARKSTRAAT — UTRECHT

Anthroposophische Vereeniging

in NEDERLAND.

OPENBARE VOORDRACHTEN

door Dr. RUDOLF STEINER.

Woensdag 14 November. des middags 3 uur. — Voordracht over Paedagogie. (Speciaal voor belangstellenden.)

Donderdag 15 November. des avonds 8 uur. — „Anthroposophie als Zeitforderung".

Vrijdag 16 November. des avonds 8 uur. — „Anthroposophie als menschlich-persönlicher Lebensweg".

Toegangskaarten à *f* 1.— op de avonden zelf aan de zaal verkrijgbaar.

INTERNE VOORDRACHTEN

door Dr. RUDOLF STEINER

„Der uebersinnliche Mensch anthroposophisch erfasst"

Cyclus van 5 voordrachten voor leden der „Anthroposophische Vereeniging".

Deze Cyclus wordt gegeven op **Dinsdag 13 November, Woensdag 14 November** des avonds 8 uur, **Zaterdag 17 November** des middags 3 uur en des avonds 8 uur en **Zondag 18 November** des avonds 8 uur.

Toegangskaarten voor den geheelen cyclus *f* 10.

Aanvragen om kaarten te richten aan:

H. DROOGLEEVER FORTUYN,
(Stevinstraat 80, Scheveningen).

HET CHRISTUS-LICHT.

DOOR WILLEM A. MIRANDOLLE.

Er ligt iets grootsch in, om de evangeliën niet alleen te beschouwen vanuit ons kleine Ik, doch vanuit de geheele menschheid, vanuit het verlangen van alle volkeren. Het Mattheusevangelie schildert ons Christus als den alles belovenden Messias, den koning, die ons spreekt van het rijk, dat komen zal, het rijk der hemelen. Dit evangelie wendt zich tot het vurige verlangen der Israëlieten, ja, misschien wel tot de Semieten in het algemeen. In het Marcusevangelie verschijnt de Christus als de wondersterke zoon van God in al zijn kracht, maar ook in al zijn raadselachtigheid. Het is gesproken tot een wereld, welke beheerscht werd door de Romeinen, waar zich Caesar gelijk een God liet aanbidden. Tegenover de triompheerende uiterlijke macht moest een grandiose innerlijke macht worden gesteld. In het Lucas-evangelie groet ons de heiland der liefde, die de armen, zondaren en zieken vertelt van den Vader in den hemel. Het is verrassend, maar niet toevallig, dat de overeenkomsten tusschen de levensgeschiedenis van den Christus en van Buddha juist in het Lucasevangelie sterk tot uiting komen. Hier ontvangt de menschheid de verchristelijking van hetgeen vooral vanuit Indië, in de wereld daartoe was voorbereid: den heiland (den genezende) en de goedheid. Wanneer men eens niet meer zoo op de kinderlijkheid van de evangeliën zal neer zien als onze tijd dat gewoon is, zal men nog de meest ontroerende ontdekkingen kunnen doen. Het zal bijv. blijken, hoe hier volgens goddelijke voorzienigheid alle religies worden gezegend, hoe hier alle menschelijke behoeften worden gestild.

Dan zal — op nieuwe wijze uitgelegd — het Mattheus-evangelie heden nog het boek kunnen worden voor degenen,

die den Christus vanaf de aarde willen ontvangen. Het Marcusevangelie zal zijn voor hen, die hem vanuit den hemel willen ontvangen. Het Lucasevangelie zal het boek zijn voor hen, die den Christus vanuit den mensch willen zien. En het Johannesevangelie? Daar moet wel het hoogste van worden gezegd: het ziet den Christus van uit God. Wij zullen veel uit het Johannesevangelie eerst kunnen begrijpen, wanneer wij het zoo lezen, dat het als van God uit op de menschen, op de aarde, op den Christus zelf neerziet. En toch is het weer geheel voor de toen levende menschen geschreven. Het zou bijv. zijn aan te toonen, op welk een wonderbare wijze het Johannesevangelie het toen heerschende Griekendom wist te verlossen. „Het woord werd vleesch!" „Het woord" — daarbij beleefde de Griek alles, wat hij sinds Plato wist, de geheele wereld der ideeën. En dit woord werd een levend mensch — daarbij beleefde hij alles, wat hij had aanschouwd in de kunst, in Phidias. Zoo vereenigt zich hier in dit woord als het ware de philosophie en de kunst der Grieken, Plato en Phidias.

Maar het Johannesevangelie heeft een nog meer omvattenden achtergrond. Niet voor niets is een cultus, welke uit het land der licht-duisternis-religie, uit Perzië kwam, — de Mithrascultus — de meest geliefde geweest. Uit de diepe duisternis der wereld verlangde al het edele naar licht!

Voor duizenden jaren ging de Pers over de aarde en zag op naar den hemel. Daar boven woont gij goede, lichte, heerlijke zon. Ik echter ben op de aarde, verbonden met de machten der duisternis. Doch U wil ik dienen, helder en zuiver licht! In Uw dienst wil ik de duisternis bedwingen! — en nu antwoordt een heilige stem: Ik ben het licht der wereld!

Het zou een verraad aan het Christendom zijn, wanneer wij het niet in dezen grooten geschiedkundigen samenhang zouden willen zien. Doch met een zeker recht kan men nu vragen: wat helpt ons dit in onzen tijd? Om die vraag te beantwoorden moeten wij eerst de groote duisternis zien, waarin onze tijd is geraakt. Een tijd, welke meer dan ieder andere over „Aufklärung" heeft gesproken. Welk een ontzettende zelfzucht komt

te voorschijn uit de diepten der menschheid. Wij zien het immers dagelijks. Het is werkelijk, alsof een ieder van den spoedigen ondergang nog zou willen plunderen en rooven, wat hij kan, tot de zondvloed komt — welke het hem toch weer ontneemt!

En deze zondvloed komt bij een geheel met wolken bedekten hemel. Geen antwoord op de vragen, welke het menschelijk hart zoo diep bewegen. Geen antwoord op de raadsels, om wier oplossing de geheele tijd schreeuwt. En als het antwoord er eens was — och, de menschen zouden het in het geheel niet hooren, niet herkennen, niet begrijpen.... Radeloosheid, verwarring overal! Duisternis! Wie onzen tijd niet zoo ziet, begrijpt hem in het geheel niet. In deze duisternis klinkt nu ons evangelie: Ik ben het licht der wereld!

Maar wat beteekent dat woord? Wat beteekent het voor ons? Nu, de weg tot begrijpen is in Joh. 8, 12 duidelijk aangegeven: „die mij volgt zal in de duisternis niet wandelen, maar zal het licht des levens hebben". — En terwijl ik deze woorden opschrijf, komt mij een Amerikaansch boek in de gedachte, dat bij zijn verschijnen diepen indruk in christelijke kringen maakte: „Wat zou Jezus doen?" Daarin werd een groep menschen geschilderd, die zich hadden voorgenomen, om bij alles, wat zij deden, eerst te vragen: Wat zou Jezus in mijn plaats doen? En daarbij beleefden zij heel merkwaardige dingen, de uitgever van een krant, de zangeres, de dominee en anderen. Wij zouden de vraag meer innerlijk willen stellen. Niet: wat zou Jezus in mijn plaats doen? Doch: Wat wil de Christus in mij? Wij zouden dan tot onze eigen verrassing bemerken, hoe nauwkeurig wij dikwijls weten, wat Christus in ons wil, en hoeveel wij weten van Christus, zonder het aanvankelijk te hebben vermoed.

Langzamerhand gevoelen wij dan, welk leven daar in het onze wil binnenstroomen, hoe het vroegere eigenlijk in het geheel geen leven was, hoe wij vroeger in duisternis om ons tastten, zonder heil. Nu echter worden wij door licht gevoed. Ja, het komt ons werkelijk dikwijls voor, als hadden wij een

heilig licht ontvangen, dat wij teer moeten behoeden en bewaren, gelijk de ridder in de legende, die een kaars had aangestoken in Jeruzalem en deze kaars toen brandend naar huis wilde dragen, waarna hij een heel ander mensch werd.

Wij beginnen te gevoelen, wat het beteekent: Ik ben het licht der wereld! Het licht der wereld is in één mensch een Ik geworden! En steeds levendiger bemerken wij, hoe van uit dit licht, dat immers niets anders is dan de levende goddelijke liefde zelf, alles in ons is te begrijpen: ons wezen, onze bestemming en ons lot, het verlangen der menschheid, haar doel en tegenwoordig leven, ja, ook de beteekenis van het zijn, het geheim der wereld, de diepten der Godheid. Niet alleen alle uiterlijke vragen, voor het oplossen waarvan wij ons verstand hebben, dat wij slechts werkelijk moeten gebruiken en ontwikkelen, maar ook alle innerlijke vragen, waarvoor wij w ij s h e i d noodig hebben.

Als wij dan na dergelijke innerlijke ervaringen naar het uiterlijke licht zien, naar het zonnelicht, dan is dat plotseling iets anders voor ons geworden. Dan gaat in ons op, welk een overweldigend heerlijke openbaring wij in het zonnelicht hebben. Zooals het licht der zon zich verkwistend geeft, en zich bij dit geven onophoudelijk zelf verteert, zooals het onmetelijk goed voor alle menschen is en onveranderlijk iederen morgen trouw opnieuw verschijnt, zooals het zegent en verwarmt: het wezen van het licht is de groote goddelijke liefde zelf! Niet slechts een gelijkenis: het i s de uiterlijke openbaring van het innerlijke goddelijke woord. Daarom beleven de menschen het licht dagelijks, opdat zij voorbereid zijn op het uur, waarop het van binnen uit zal komen!

Wanneer zal het zoover komen, dat de door het vreeselijke materialisme verwoeste menschen ontvankelijker worden voor deze innerlijke ervaringen, voor deze werkelijkheden? Dan zegt men: Och, licht? Dat zijn immers maar trillingen! Zeker, trillingen zijn er ook, maar er is nog zooveel van anderen aard! In de mysteriën heeft men de menschen, welke men hooger wilde leiden, dikwijls in een heel donkere ruimte

gebracht, om hun daar het vreesaanbrengende van de duisternis levendig te doen gevoelen. Dan werd het plotseling stralend licht. En juist, omdat de uiterlijke zintuigen zich niet zoo spoedig aan den nieuwen toestand konden gewennen, beleefden de menschen des te dieper: het licht is geest!

Vanaf dat oogenblik was het licht buiten, voor hen iets anders geworden. Een klein begrip van wat bedoeld wordt, heeft men misschien, als men denkt aan het oogenblik, dat men bijv. in een kamer zit en onverwachts een zonnestraal naar binnen flitst. Dat is gelijk een heel teer geestelijk Godsgroeten, dat diep in ons doordringt, als een openbaring. Rembrandt moet dit geestelijke groeten in het licht wel steeds opnieuw diep hebben beleefd. Zijn geheele kunst is immers niets anders dan het vertellen van dit licht!

De menschen gaan ten gronde, niettegenstaande alle uiterlijke vooruitgang, als zij niet veel meer dan in vroeger tijden zichzelf bewust voorwaarts brengen. In vroegere tijden werkte het groote, het goddelijke heel anders op de menschen: namelijk vanuit de omgeving. Het werkte vanuit den cultus en uit de geheele cultuur. Uit den cultus, welke zij geregeld en geloovig meemaakten en in zich opnamen, uit de cultuur tot in alle zeden, tot het tafelgebed en het avondluiden toe. Dat alles is voorbij en zal zoo niet meer terug komen. Nieuwe tijden zijn aangebroken en deze zullen de menschen vernielen, wanneer niet door allen, die het goede voor hebben tot de menschen wordt gezegd: het is noodzakelijk, dat ge geregeld iets voor uw zieleleven doet. Iets van heel ernstigen aard. Ook heel bewust, den wil sterkend! Het is als een goddelijke roep uit dezen tijd. Christus wil wonen in den vrijen wil der menschen, zooals hij vroeger leefde in het geregeld verzorgde gevoelsleven. Hij wil heden in uw Ik wonen, in uw vrije Ik, zooals hij vroeger woonde in uw ziel. Daartoe moet allereerst de wil meewerken.

Toen Mozes van den berg kwam, moest hij zijn gelaat bedekken, omdat de Israëlieten den glans niet konden verdragen, welke van hem uitstraalde. Toen Christus van den berg

kwam, verzochten zijn jongeren hem: Heer, leer ons bidden! Er is een goddelijke glans, welke de menschen doet schrikken. Er is echter ook een glans, die haar diepste verlangen doet ontwaken. En dat is de Christusglans.

Ik weet niet, of ge allen de roerende schildering kent, van Franciscus d'Assisi's afscheid van den berg Alverno, waarop hij een stillen, heiligen tijd had doorgebracht. Hij dankt allen, de rotsen, de boomen, de vogels. En als hij nog eens voor het laatst zijn blik over alles heeft laten gaan, knielt hij neder: God behoede u, gij berg Gods! Heilige berg, gezegende berg! Leef wel! Vrede zij met u! — Men kan zich nauwelijks iets van meer ontroerenden aard denken. Wat moet hij op dezen berg hebben beleefd! Deze berg moeten wij nu ook hebben. Wij moeten hem bouwen in ons vlakke, nuchtere groote-stadsleven. Om dadelijk het hoogste te zeggen: onze berg, waarop wij willen gaan, is de geest, onze tempel is de waarheid. Beide zijn in den grond niets anders dan Christus zelf. Dat is het hoogste, wat wij in onze stille halve uurtjes kunnen doen: Christus laten lichten in onze ziel, lang en sterk, en onder zijn omvorming stil blijven, alle vragen in hem laten beantwoorden; met Christus en als het ware uit Christus in de wereld zien! Alles zal er dan anders uitzien en wij zullen dankbaar zijn jegens alles, nog in dieperen zin dan Franciscus. En wij behoeven nooit afscheid te nemen van dezen berg, want hij gaat met ons door het leven, zooals eens de watergevende rots met de Israëlieten door de woestijn ging.

In Joh. 6, 15 lezen wij: „Jezus ontweek wederom op den berg, hijzelf alleen." Wij moeten onzen tijd ook kunnen ontwijken, wij moeten geheel op den Christusberg in ons kunnen keeren — juist opdat wij vandaar af de verlossende krachten op aarde kunnen brengen. Anders zullen wij deze de aarde nooit meer kunnen brengen!

Er is een spreuk in de oude Veda's der Indiërs, welke gedurende vele eeuwen gold voor de allerheiligste der spreuken en door duizenden en duizenden menschen steeds weer opnieuw werd beleefd. Hij luidt: het liefde wekkende licht van het

leven-gevende zonnewezen, van het goddelijke, willen wij in ons opnemen, opdat het onzen geest voorwaarts kan helpen [1]). Dat is het beroemde zonnemantram der Indiërs. Aldus sprak het menschelijk verlangen gedurende lange tijden van de aarde tot den hemel. Wij beleven ons Christuswoord nog eens opnieuw en met diepe beteekenis, als wij het beleven gelijk het antwoord op dit verlangen: „Ik ben het licht der wereld; die mij volgt zal in duisternis niet wandelen, maar zal het licht des levens hebben." Welk een heilig rhythme leeft zich in een dergelijk woord uit! Twee zinnen, ieder van drieledigen aard, als twee boven elkaar liggende sfeeren.

Ik	die mij volgt
ben het licht	zal in duisternis niet wandelen.
(het licht) der wereld.	maar zal het licht des levens [hebben.

Beide tezamen zijn als een heilig opstijgen tot een lichtaltaar:

Volg mij. — Dat is de eerste trap. Dan eerst zult ge ontdekken in welk een vreeselijke duisternis de menschheid verkeert. Ge zult dan echter niet langer in duisternis ronddwalen. — Dat is de tweede trap. Ge zult het licht des levens ontvangen. — De derde trap. En nu gaat het weer terug in den eersten zin. Het licht des levens wordt u het licht der wereld. (4e trap). En ge aanschouwt dit licht als geest, als wezen. Ik ben het licht — de vijfde trap. Tenslotte echter begint ge te voelen, wat het laatste wil zeggen: Ik ben het licht der wereld! — de hoogste trap. Dat is het lichtaltaar op den berg van het menschelijk verlangen [2]).

Als nu in dezen tijd de wereld buiten in het duister verzinkt, wordt het verlangen naar licht in de ziel wakker, dan zijn wij het geheim van het licht het meest nabij. In ieder

---

[1]) Vertaling van Prof. Dr. H. Beckh, Rigveda X.

[2]) Met deze aanduidingen zij in het kort gewezen op de groote beteekenis van het rhythmische element in den bijbel. Op een en ander hopen wij nog uitvoeriger terug te komen.

van ons moest het waarheid worden, wat ook eens als stem vol verlangen, als stem vol beloften voor duizenden jaren in de menschheid heeft geklonken: Het volk, dat in duisternis gaat, ziet een groot licht, en boven hen, die in het duistere land wonen — ja, waarlijk in het duistere land! schijnt een helder licht! —

MICHAEL.

DOOR MAX STIBBE.

Er was een tijd, dat de menschen een droomend bewustzijn hadden, een droomend-helderziend bewustzijn. Geen zelfbewustheid als tegenwoordig in de menschen leeft, was dat, maar een bewustzijn van afhankelijkheid van hoogere wezens. In die droomende helderziende toestand voelde men de leiding die de geestelijke wezens den menschen geven. En geen handeling werd dan ook verricht waarbij niet te voren aan de goden raad gevraagd werd. Zoo was het nog in 't oude Griekenland en zelfs nog in het oude Rome.

Slechts een oppervlakkige materialistische gezindheid ziet in het verkeer der oude volken met de goden iets uitsluitend mythologisch, dat historisch van geen beteekenis is. Maar in werkelijkheid ontstond juist de officieel gedocumenteerde geschiedenis uit die andere evenzeer gedocumenteerde geschiedenis, zij het dan door mythen en sagen, en speelt zelfs in de historische tijden het oude bewustzijn van leven in een goddelijk-geestelijke wereld een groote rol.

In het schitterende werk van Fr. D. Gerlach en J. J. Bachofen „Die Geschichte der Römer," Basel 1851, staat dan ook in de inleiding (pg. VI, door mij vertaald).

„Men was tot nog toe gewend hoofdzakelijk het staats- en rechtsleven van het Romeinsche volk op den voorgrond te schuiven en zijn dapperheid in den oorlog te prijzen; daardoor is het geschied, dat men niet zelden de diepere grondslag van het Romeinsche karakter niet opmerkte: het levende afhankelijkheidsgevoel van de macht der Goden. Met de Goden en door de Goden is de eeuwige stad gegrondvest. Niet alleen in buitengewone tijden verkondigden zij hun wil aan het Romeinsche volk, maar zij staan het elk oogenblik met hun hulp bij. Door de taal der zieners en priesters, door wonderen en teekens, door

de geheele levende en niet-levende natuur spraken zij raad en waarschuwing uit, of door zware straffen hun toorn. Dit innig verband werd door de goddelijke afstamming van het meest doorluchte geslacht overgebracht en bleef door geheime wetenschap voor het Romeinsche volk verzekerd. Want niet zonder moeite gewordt de goddelijke openbaring den menschen, en slechts wijsheid vermag het eeuwig geheim te doorgronden."

En iets verder (pg. X):

„Alleen mag niet worden voorbijgezien, hoe door dit geloof aan een ononderbroken verbinding van het Romeinsche volk met de godenwereld de geheele beschouwing der feiten een eigenaardige kleur heeft gekregen. Deze eigenaardigheid van de overlevering te ontkennen, en in den zin van de moderne wetenschap te hoonen, òf wel zelfs daaruit gronden te ontleenen, om de geloofwaardigheid der oude Grieksche en Romeinsche schrijvers te bestrijden, is op zijn zachtst gezegd, onromeinsch, en naar onze overtuiging, o n h i s t o r i s c h. [1])"

Terecht is ook de opvatting dezer schrijvers, dat de goden der ouden, geen verdichtsels waren of maar abstracte ideeën, doch levende geestelijke wezens. En zoo is, wat men noemt, de vóórhistorische tijd even zeker historisch gedocumenteerd als de zoogenaamde historische, en wel door mythen en sagen. De alleroudste tijden kenden een menschheid, die nog een zoo sterk geestelijk leven had, — zij het dan min of meer droomend, — dat de documenten slechts dit beeldend droombewustzijn tot uiting laten komen. De mythen en sagen spreken van een geestelijk gebeuren evenals de latere documenten van een meer materieel gebeuren. Beide zijn historisch. Van belang is het dan ook het onderwijs in de geschiedenis op de school te laten beginnen met de sagentijden en uit de beeldende kracht der sage te doen voortkomen, de menschheid, die zich emancipeert van de godenwereld en op zichzelf gaat vertrouwen, doordat een innerlijke bewustzijnsontwikkeling dit mogelijk maakt.

Een lichte en zonnige wereld was het, toen de menschheid door de Goden zich liet leiden. Wat een heldenkracht en jeugdige

[1]) Spatieering van mij. (M. S.)

overmoed doortrekt niet de Grieksche sagenwereld, wat een levenslust en fiere strijdersgezindheid de Romeinsche. De goden bezielen het menschengeslacht en dankbaar ziet de menschheid naar de godenwereld omhoog.

Teekenend voor de ontwikkelingsgang der Romeinen is de sage van Janus. Janus werd in de oudste tijden, lang vóór de stichting van Rome, beschouwd als de eerste der Goden, de Schepper van het al, de God van het begin, van den tijd. In hem was het worden der wereld vertegenwoordigd. Daarom ziet hij niet alleen naar de toekomst, maar ook naar het verleden, heeft hij aldus twee aangezichten. Bij hem vindt alles zijn oorsprong, zoowel de oorlog als de vrede; een gelukkig begin bepaalt ook de verdere ontwikkeling. Door zijn poort gaat de oorlogsgod uit en keert de vrede terug. Daarom werd de tempel van Janus geopend als het oorlog was en gesloten als de vrede kwam. Tot de hooge hemelgoden hoort Janus, en Cato nog noemt hem in één adem met Juno en Jupiter.

Gerlach en Bachofen zeggen (pg. 93):

„.... Janus is voor de Romeinen de noodzakelijke aanschouwingsvorm van al het worden, voor de ontwikkeling, de tijd. Maar niet als abstractum zien zij hem, niet als het gesteld-zijn als zoodanig, maar hij is de eerste voorwaarde voor al het gewordene, hij is de grondstof en de grondkracht, de chaos, de schepper en de tijd, vanuit en met wien alles begint en zijn oorsprong heeft."

Maar in lateren tijd, in de zg. historische tijd, vervaagt het besef van de saamhorigheid met de hooge hemelgoden. Maar vasthoudend als de Romeinen zijn in religieus opzicht, handhaven zij den dienst van Janus, hoewel zij hem zelf niet goed meer begrijpen. En dat Janus hun werkelijk vreemd is geworden, blijkt wel hieruit, dat in de latere tijd van de Republiek aan Janus niet meer vóór de andere goden geofferd werd, doch als oud gebruik alleen zijn tempel nog geopend was in oorlogstijd en gesloten bij vrede, zoodat ten slotte vaak in de tegenwoordige verhalen nog een verwarring intreedt van Janus met Mars, waarbij Janus als oorlogsgod wordt beschouwd.

Uit deze ontwikkelingsgang blijkt, hoe langzamerhand de menschen de hemelgoden verloren, hoe onbegrepen tradities overbleven, van wat eenmaal werkelijkheid was geweest. Vanaf de stichting van Rome breekt langzamerhand deze nieuwe tijd aan. De tijd der mythen en sagen gaat over in de tijd van de Republiek. Het Romeinsche volk volgt zijn missie en de persoonlijkheid, de individualiteit ontplooit zich in den vorm van de civis Romanus. Deze op zichzelfstaande individualiteit vindt men in de wereldgeschiedenis voor het eerst als algemeen verschijnsel in Rome. Maar de opzichzelf gestelde civis Romanus orienteert zich op de aarde, in de sociale gemeenschap; daarbij verliest hij den hemel, de goden die vroeger hem leidden. Een noodzakelijke stap in de wereldontwikkeling! De werkelijke beteekenis van het eeuwige Rome!

Maar nog was de menschheid niet zoo sterk, dat ze werkelijk op eigen beenen kon staan. Uit de Republiek groeide het imperium Romanum der Caesaren. De eerste der Caesaren, Augustus, was, als mensch beschouwd een in de hoogste mate immoreel wezen. En dat was zijn kracht, daarmee beheerschte hij de wereld. Ingewijd als hij was in de oude Grieksche mysterien (Suetonius: Caesar Octavianus Augustus 93), beschikte hij over krachten, die hij tot eigen roem en eer misbruikte. Een groote religieuze cultus werd door hem in het leven geroepen, waarbij hij zelf aan het hoofd stond. Een Fransch historicus zegt hierover: „Hij onteerde de Romeinen, het geheele volk, zoozeer zelfs, dat hij zich in een afgodendienst liet vereeren door priesters, die zijn naam droegen." En na zijn dood werd deze immoreele mensch tot godheid verheven, en schrijft Tacitus zijn „annalen na den dood van den goddelijken Augustus." Een graadje verder gingen zijn opvolgers Caligula en Nero, die zich rechtstreeks als goden lieten aanbidden, nu eens als Bacchus, dan weer als Jupiter, Apollo etc.

De eens sterke en fiere Romein, die met opgeheven hoofd zich door de wereld bewoog, zich geleid wetend door de hooge goden, kromde nu zijn rug voor het Caesarenbevel, voor den menschengod. Voor de Romeinen waren de hemelgoden verloren,

daarvoor in plaats waren de Caesaren hun Goden geworden. Niet meer zagen zij omhoog naar den hemel met opgeheven armen, maar met gebogen ruggen aanbaden zij hun aardsche heerschers.

En terwijl in een gehuchtje in een veraf gelegen land in een arme stal diegene geboren werd, van wie een nieuwe en geweldige impuls voor de menschheidsontwikkeling uit zou gaan, de sterkste moreele kracht tot in de verste toekomst, ging de oorspronkelijke kracht van Rome onder in de personencultus der Caesaren, gebouwd op immoraliteit.

Het Christendom, dat zich in razende snelheid verbreidde over Europa, bereikte Rome en nam uit het Caesarendom al de menschheid-vernietigende krachten over, die liggen in het aanbidden van den mensch, in de overname van oude onbegrepen cultus en niet het minst in een machtig imperium, het nieuwe imperium Romanum, dat nog heden ten dage in zijn verschillende uitingen bestaat. De sterke moreele kracht die uitging van het Christendom vermengde zich met het decadente Romeinendom. En zoo werd de voorstelling die men kreeg van de christelijke Godheid een bij uitstek persoonlijke; zoo kon een aanbidding ontstaan van den mensch Jezus, waarbij men de goddelijke kosmische krachten uit het oog verloor. Daardoor is te verklaren de latere Mariadienst, de latere Jezuïtenleus, die wilde verwerkelijken „het Koninkrijk Jezus' op aarde." Vandaar de op onvrijheid gegronde hierarchische ordening in de Katholieke kerk. Vandaar ook weer, dat de oudste beschouwing van God, die nog stamde uit de oude mysteriedienst en die sprak van God, de Alwijze, plaats moest maken voor de nieuwe beschouwing uit het imperium Romanum: God, de Almachtige. Dat almachtigheidsbegrip was iets dat in het allereerste Christendom niet begrepen had kunnen worden, wat echter in de 4e eeuw binnendringt uit Romeinsch-Caesaristische gronden. En deze beschouwing bleef bestaan tot het begin van de 15e eeuw, toen een nieuwe bewustzijnsontwikkeling in de menschheid plaats vond.

De almachtigheidsidee maakte zich langzamerhand los van

de persoonlijke Godsopvatting. De menschheid breidde haar innerlijke krachten uit over de uiterlijke wereld. De techniek en natuurwetenschap kwamen op en de groote ontdekkingsreizen werden gedaan. Men maakte zich meester van de ruimtelijke wereld en richtte zich daarop geheel. Het godsbegrip, dat van den hemel was afgedaald naar de aarde was steeds meer aan het tanen. De uiterlijke natuur was het eenige waarvan men iets wist, het godsbegrip werd tot phrase waar het bleef bestaan. Steeds meer liet men zich imponeeren door atomen en cellen, door de afstamming van de dieren. De menschheid die eenmaal zich bewust was geweest van haar afkomst uit de goddelijk-geestelijke wereld en omhoog kon zien tot de hemelgoden, was nu zoover gekomen, dat zij in het stof moest kruipen om het atoom te ontdekken waaruit zij was ontstaan of wel zij ontdekte op haar aangezicht de apengrijns van voorheen. Het ondermenschelijke heeft nu in hooge mate zijn macht over de mensch, zooals eenmaal de Caesaristische menschengod. De moderne mensch, die niet een besef heeft van ziel en geest die in hem en in de kosmos leven, is een atoom- of dieraanbidder. En doordat hij de materie aanbidt, is hij innerlijk hard geworden. Hij is van een hoogen berg afgedaald. Eenmaal beheerschte het bovenmenschelijke, de hemel zijn leven; hij daalde en het menschelijke heerschte en nog dieper daalde hij en de draak van het ondermenschelijke heeft hem nu in zijn klauwen. De voor zijn keizer kruipende Romein is geworden tot de moderne natuuronderzoeker, die in het stof ligt met een microscoop voor zijn oogen en hoewel hij het niet eens weet, bidt hij tot het stof. En de draak zorgt ervoor dat hij niet te weten komt hoe hard zijn klauwen zijn.

Nu is de tijd gekomen, dat de menschheid de klauwen begint te voelen. En zich los wil rukken. Maar men weet niet hoe. Voor een zoekende menschheid is er een middel om los te komen. Dat geeft de Anthroposophie.

Waarom heeft de draak de menschen zoo stevig vast? Omdat hij er wel voor zorgt, dat de menschen niets meer zien

dan hem, dan de doode, harde materie. Wanneer de menschen weten, dat er iets is, dat niet zichtbaar is en toch even werkelijk als de materie, dan kunnen zij zich losmaken van de greep van de draak.

Door zijn emancipatie van de hemelgoden is de mensch zoover gevorderd in zijn ontwikkeling, dat hij zijn zelfbewustzijn, een sterk eigen Ik, heeft ontwikkeld. Maar tegelijkertijd heeft hij zich in dat denkende Ik vastgeketend aan de materie. In de microscoop, de bioscoop, het experiment, overal verhoudt men zich passief en vormt men zijn denken aan hetgeen zich afspeelt in de wereld buiten zich. Deze passiviteit van het denken bij de moderne menschheid, is een der groote en belangrijke resultaten van het werk van den draak.

Maar men kan het denken actief maken. Daartoe opent de Anthroposophie de mogelijkheden. Door meditatie en concentratie, zooals beschreven in Dr. Steiners „Wie erlangt man Erkenntnisse der höheren Welten" verkrijgt het denken uit zichzelf een kracht, een mogelijkheid om door te dringen tot de geestelijke realiteit, die verborgen is in de materieele. Daardoor wordt de materie overwonnen.

Door de Anthroposophie is een begin gemaakt met den grooten strijd tegen den draak. De menschheid behoeft niet niet alleen te strijden. Daartoe zouden haar krachten ook nog niet groot genoeg zijn. Want nog ligt zij in het stof en is zwak geworden onder de drakenklauwen. Vanuit de geestelijke wereld echter komt Michael, de tijdgeest van onzen tegenwoordigen tijd, en die de groote strijder is in de bovenzinlijke wereld tegen den draak. Hij is degeen, die de menschheid de mogelijkheid brengt tot het werkelijke vrije denken. Door zijn strijd tegen den draak, kan de menschheid langzamerhand zich opheffen uit het stof, zich losmaken van de atoomaanbidding, en opnieuw omhoog stijgen van het ondermenschelijke tot een menschelijke trap.

De menschelijke trap, waarnaar de moderne mensch, strijdende aan de zijde van Michael, zal streven, is die van de vrije mensch, die weer omhoog kan zien naar de bovenzinlijke

wereld, die weet dat hij daaraan deel heeft doordat eenmaal het goddelijk-kosmische Christuswezen door zijn bloed dat omlaag stroomde op de berg Golgotha, zich verbond met de aarde en de menschheid. Door den stervenden Christus verbond zich zijn geweldig geestelijk wezen met de aarde en menschheid, die opleefde en de stoot kreeg tot het ontwikkelen der individualiteit. Die ontwikkeling had nog onbewust voor de menschen zelf plaats. Maar zooals we reeds zagen, verwijderde het Romeinendom het werkelijke Christuselement uit het Christendom en liet alleen den mensch Jezus achter. Ondertusschen is de mensch gekomen tot zelfbewustzijn en kan nu niet anders dan bewust de Christuskrachten in zich opnemen. Daarvoor moet hij opstijgen boven den menschentrap uit, waartoe Michael hem hielp. Dan komt hij opnieuw, maar nu als v r ij wezen, in de geestelijke wereld.

Wetende van zijn band met de geestelijke wereld, van de kracht van zijn eigen ziel, van zijn ziel, die verbonden is met de aardeziel, waarin sinds het mysterie van Golgotha Christus leeft, is de mensch gewapend voor de strijd met Michael tegen den draak.

De draak overwinnende stijgt de menschheid omhoog tot een werkelijk leven in Christus. Dat kan het moderne menschheidsideaal zijn.

In de tijd dat de natuur aan het dorren is, de boomen vaal worden, de duinen niet meer wit schitterend afsteken tegen den blauwen hemel, maar grauw tegen grauw er doodsch uitzien, in deze tijd dat de heele natuur stervende is, daar begint in de mensch, die daarvoor gevoel heeft, iets op te leven. In de lente en zomer leefde hij mee met de natuur, met het groeien der planten, het schijnen van de zon; maar in de herfst voelt hij hoe hij onafhankelijk wordt van de natuur, hoe juist terwijl de wereld buiten hem sterft in hem iets gaat leven. Op velerlei wijze openbaart zich hoe overal, waar de natuur sterft, de geest begint te leven. Dat is de tijd van Michael. In vroeger eeuwen werd onder de boerenbevolking op 29 September het Michaelfeest gevierd, een oogstfeest. In den tegenwoordigen tijd is

het op zijn plaats opnieuw te komen tot een herfstfeest, een Michaelfeest. Want die actieve geestelijke kracht, die de mensch noodig heeft om de draak te bestrijden, die kracht die hij door Michael krijgt, die doet zich juist in deze herfsttijd gelden.

Een menschenfeest moet het toekomstig Michaelfeest zijn, een feest van geestelijke activiteit en moed om te strijden. En een schoone voorbereiding kan het dan zijn voor dat andere feest, dat niet een menschenfeest is maar een godsfeest, een Christusfeest, namelijk het Paaschfeest. Een besef van de beteekenis van het Paaschfeest voor de menschheid is verloren gegaan, ook waar het traditioneel nog gevierd wordt. Dat is het werk van de draak. Maar nu met hulp van Michael de menschheid zich los gaat worstelen uit de drakengreep, kan een nieuw begrijpen komen ook voor het Paaschfeest. Voor de menschen, die de geestelijke kracht op kunnen brengen om te komen tot een Michaelfeest, is de idee van de opstanding niet vreemd meer. In hun harten kan werkelijk Christus intrekken en leven, zoodat zij in Christus zich verder ontwikkelen. Zoo is Michael de voorbode van Christus. En de strijd van Michael met de draak is het beeld, dat in de herfststemming die nu leeft in de wereld, aan de menschen de innerlijke kracht en moed kan geven om zich te verheffen boven zichzelf, uit het doode van de materie de levende geest te doen opstaan.

MICHAELSTEMMING

VAN

MAX STIBBE.

Koester uw kind,
moeder aarde,
in uw kouden schoot.

Met uw groote ziel,
als de wereld zoo wijd,
ben ik uitgegaan
naar het blauwe land,
waar de sterren staan.
Spreekt de zonnetaal
klaar in zonneklank
tot mijn hart, dat warm,
dat warm wordt, en licht.

Koester uw kind,
moeder aarde,
in uw kouden schoot.

De zomer is heen;
rijzige, grijzige
beuken verliezen hun bladen,
grauwige wolken bedekken
den hemel; de wereld
is kaal
en vaal.

Koester uw kind,
moeder aarde,
in uw kouden schoot,
daar eenmaal ook
Christus in lag —
en uit opgestaan is.

Door mijn hart,
moeder aarde,
is gegaan,
Christus, die
is opgestaan.

Neem mijn hart,
moeder aarde,
warm en licht.
Ik kreeg het van U
Ik geef het aan U,
en aan allen —

Spreekt mijn hart,
moeder aarde,
rustend bij U,
klaar in zonneklank,
dat ik op zal staan —
in Christus. —

EENIGE EENVOUDIGE WAARHEDEN.

DOOR N. D. FRANKENA.

Er zijn levenswaarheden, waarvan men zich voortdurend en overal kan overtuigen door onbevangen waarnemen en denken. Daarvoor is echter een zekere oorspronkelijkheid noodig, die in den loop der eeuwen verloren dreigt te gaan.

Goethe stelde in zijn „Geschichte der Farbenlehre" blz. 165 e. v. twee persoonlijkheden tegenover elkaar, die bij de geboorte van ons modern natuurwetenschappelijke denken, eenige eeuwen geleden, een grooten rol hebben gespeeld n.l. Bacon van Verulam en Galileï. Bacon wilde zich streng aan de ervaring houden. Dit deed ook Galileï, toen hem bijv. bij de schijnbaar toevallige waarneming van een zwaaiende kerklamp de slingerwetten klaar voor den geest stonden. In Galileï's denken leefde echter op dat oogenblik iets *scheppends*, iets geniaals. Daardoor werd genoemde alledaagsche waarneming, die velen vóór hem natuurlijk meermalen hadden gedaan, pas wetenschap, pas waarheid.

Bacon ontkent dat scheppende, geniale in het menschelijke denken. Volgens hem heeft dit denken in het bedrijf der wetenschap slechts een lijdelijken rol. Om tot weten te komen moet het zich overgeven aan de verwarrende veelheid van de ons omringende wereld, zonder de bewustheid, dat in *hem zelf eerst* geniaal het ware, het wezenlijke van deze verschijnselen als *idee* geboren wordt. Naar zijn meening kan het denken slechts langs inductieven weg tot een zekere systematiek komen, kan het denken dus slechts een centraal bureau zijn, waarin de veelheid der waarnemingen overzichtelijk gerangschikt wordt, en waarin dan omtrent het „wezen" der dingen ten slotte slechts duistere gissingen en hypothesen worden gebrouwen. Het denken mag zich bij hem dus niet als licht, als geest gevoelen, dat uit den geest der dingen zelf, scheppend zijn „indrukken" als

ideeën waarneemt. Zoo is Bacon de vader van ons moderne intellectualisme in zooverre dit als een verwarrende hoeveelheid van kennis zich ophoopt, het menschelijke *ziele*leven met een doode geheugenstof belast; die het *geestes*leven niet kan verteren, die den geest verduistert en krachteloos maakt.

Toch is dit geniale in het menschelijke denken, dat Goethe in Gallileï frappeerde, en waardoor *een ieder* zich van de meest eenvoudige, doch niettemin hoog noodige waarheden omtrent mensch en wereld *voortdurend* kan overtuigen, niet iets exceptioneels. Het leeft in ieder mensch. Ieder kan zich daarvan overtuigen bijv. aan de hand van een boek als „Philosofie der Freiheit" of „Theosofie". Genieën in den gewonen of ook in den hoogeren zin van het woord worden we daardoor niet. We ervaren echter wel den bron, n.l. de geestelijke wereld, waaruit het genie *overvloedig* schept, waaruit echter *ieder* mensch voor zijn mensch-zijn op aarde zekerheid en kracht kan putten.

Over eenige eenvoudige zekerheden, die we zoodoende kunnen vinden, willen we hier spreken. Op blz. 36 e. v. van Steiners „Theosophie" wordt ons verteld hoe Jean Paul op overeenkomstige geniale wijze als Galileï, zich over het wezen van het menschelijke „ik" bewust wordt. Haast *nog* trivialer, alledaagscher dan een slingerende kerklamp, is voor ons de waarneming van dit „ik" dat de naam is, waarmee we dag in dag uit ons zelf aanduiden. Jean Paul doorgrondt echter geniaal, wat van dit „ik" aan het alledaagsche bewustzijn ontgaat. Hij zegt[1]) „Nooit vergeet ik het oogenblik, waarop ik stond bij de geboorte van mijn „ik". Op een voormiddag stond ik als nog jong kind bij de huisdeur, toen op eens de innerlijke blik „ik ben een ik" als een bliksemstraal van den hemel op mij neervoer en sindsdien bleef lichten. Toen had mijn „ik" voor de eerste maal zichzelf klaar en eeuwig aanschouwd".

We meenen dit menschelijke ik allen te kennen, voeren dagelijks zijn naam in onzen mond. Hoe weinig kennen we

---

[1]) Vertaling van schrijver dezes.

het echter, hoe zeldzaam beschouwen we het onbevangen met deze oorspronkelijke, naieve genialiteit van een Jean Paul als een op aarde speciaal *menschelijk* „iets", dat we beleven op een wijze, die geheel afwijkt van al het andere, dat we hier beleven. Kleine kinderen spreken van zichzelf eerst met den eigennaam, hun door hun ouders gegeven. Pas ongeveer met hun derde levensjaar noemen zij zich met den naam, dien de mensch alleen zichzelf kan geven. Daardoor wordt op een spontane nog onbewust geniale wijze „iets" in den mensch geboren, dat uitklinkt in de zinnenwereld in het woordje „ik", — en dat de mensch niet als waarneming van „buiten", door zijn zintuigen ontvangt of door de taal van anderen in zijn voorstellingsleven passief opneemt, zooals zijn doopnaam. Een tafel, een stoel kan ieder benoemen. Ieder kan echter slechts zichzelf „ik" noemen; nooit kan de naam „ik", in zooverre hij op mij zelf doelt, van buiten tot mijn gehoor doordringen en door een ander dan door mijzelf worden uitgesproken. Treffend noemt J. Paul dit „ik" daarom een „gebeurtenis", die in het meest verborgene, allerheiligste van den mensch zelf voorvalt.

„Het denken maakt de ziel, waarmee ook het dier is begaafd, pas tot geest" zeide Hegel. Hiermee is echter voor ons moderne bewustzijn nog niet veel gezegd omtrent datgene wat *speciaal* menschelijk is, zoolang wij dit denken opvatten als Bacon v. Verulam e. a. Het denken is bij hem een soort centraal bureau, dat zijn waarnemingen van een buitenwereld ontvangt en deze enkel maar systematiseert. Met *zulk* een denken kan het „ik" echter onmogelijk in zijn waarheid worden beschouwd, want het treedt geheel anders in den mensch op dan de uiterlijk, gegeven waarneming. Het „ik" schept zichzelf,maakt zichzelf bewust, spreekt eigen naam uit.

Pas wanneer we het geniale in het denken, dat Galileï en Jean Paul hun waarheden deed vinden, gewaarworden aan de hand bijv. van hoofdstuk III van de „Philosofie der Freiheit", eerst dan bemerken we, dat het alle menschen eigene, geniale, dat ook in de ik-zegging leeft, verwant, ja identiek is met het geniale dat in het „denken" leeft.

Aan de hand van „Philosofie der Freiheit" kunnen we echter nog meer omtrent dit „denken" beleven dan dat het „geniaal" is. We willen probeeren dit aan te duiden. Het denken is het werkelijk *eerste* en *eenige* „occulte", dat de mensch in eigen zieleleven gewaarwordt en dat hem met een „occulte" wereld verbindt, n. l. met een *werkelijk* geestelijke wereld, die allerminst een verdunde, nevelvormige zinnenwereld is. Wie zich zoo iets als een „geestelijke" wereld droomt, doet beter met de vuist op tafel te slaan en zich aan de hardigheden van *deze* wereld als meer waardevol en werkelijk te houden. Velen zouden liever op zinnelijke wijze, — òf gemakkelijker, meer hun „gevoel" bevredigend, deze eerste ontmoeting met het „occulte" in mensch en wereld willen vieren. Men schuwt nu eenmaal het volle licht van het „denken", dat men niet bereikt, vóór men in *hooge mate* zich de stemming van nuchtere overlegging heeft eigen gemaakt. Men dwaalt echter evenzeer, als men gelooft in het „denken", zooals het hier bedoeld wordt, iets kouds, enkel intellectueels en afgetrokken te hebben. Wie in zijn denken niet een gevoel van vereering voor de *omringende wereld* beleeft, zijn gevoel van *menschenwaarde* daardoor niet voelt verhoogd, heeft òf zijn hart thuis gelaten, òf weet niet waarom het gaat. Want even zeker, als het menschelijke „ik" verwant is met de genialiteit, die leeft in de actie van het denken, even zeker is het denken verwant met het kosmische licht, dat in de duistere chaos van de aardsche verschijningswereld scheppend leeft en weeft. Even zeker is het verwant — om een beeld te gebruiken uit de oud-Perzische Mythologie — met Ahura Mazdao, den zonnegod, die in de aardsche sfeer strijdend met de machten van weerstand en chaos, orde, leven en bewustzijn schept.

Een geheime angst leeft echter in onze cultuur om het geniale in het „ik" te beleven. Men meent dit „ik" slechts te kennen als den naam van het egoisme, het inzichzelf gevangen zijn; men grijpt het „ik" niet in zijn geest-zijn, geworteld in de geestelijke wereld, als cultuurscheppende bron voor de aardsche sfeer; men weet niet, dat alle idealen die het menschelijke leven op

aarde waard maken om geleefd te worden, dat recht, zede, moraliteit, wetenschap en kunst, in letterlijken zin zijn neergedaald uit de geestelijke wereld door de actie van het menschelijke „ik”, van dankbare scheppingsgloed vervuld. Durven we niet den moed en verantwoording te aanvaarden, om ons „ik” in zijn *waarheid* te kennen, omdat we het egoïsme vreezen, dat zeer zeker in alle „ik”-activiteit loert, dan binden we de werkelijke levensbron voor ons maatschappelijke leven meteen af en helpen eerst recht het egoïsme hoogtij vieren. Niet door het egoïsme te *vreezen* overwinnen we de zelfzucht, maar door het geniale in het „ik” te kennen en te beleven. Want dan beleven we het „ik” in werkelijkheid als lid van een geestelijke wereld en laten we door dit „ik” denkend, idealen scheppend, in de aardsche sfeer het licht schijnen van de geestelijke wereld, van de „waarheid die ons vrijmaakt”, die ons verlost van de gebondenheid van het ik aan duisternis en egoïsme. Dit is de reeële kern van den Christus impuls, die boven alle sectarisme staat, die een feit is, dat de menschheid meer en meer zal willen verwerkelijken. Door dezen impuls is het mogelijk dat de mensch uit gebondenheid en dood zijn vrijheid en leven vindt in een rijk, waarvan Christus zegt: „mijn Rijk is niet van deze wereld”. Niet echter door „deze” wereld te ontvluchten, maar door deze wereld als mensch te leeren kennen als een wereld van *verschijnselen*, die hun werkelijkheid, hun afkomst en leven hebben in de geestelijke wereld.

Het klinkt paradox, maar is desniettemin waar, dat we ons „ik” niet kennen voordat we het met een daad van genialiteit doordringen en het dan vinden in het „Rijk dat niet van deze wereld” der verschijnselen is. Een eenvoudige waarneming, even eenvoudig als de kerklamp, kan dit leeren. Wat weten we van dit ik, waarvan we den naam dagelijks in den mond voeren? Slechts het schaduwbeeld van een levensstroom, die iederen avond als we ons te slapen leggen, tegelijk met het denkende bewustzijn, een wijle verdwijnt voor ons. Die echter niet in *waarheid* verdwijnt. Immers niet opnieuw wordt het denkende ik elken morgen uit het „niets” geschapen. Ons ware ik, dat dit denkende zelf-

bewustzijn gedurende den dag schept en onderhoudt spint ons bestaan achter de couliezen van ons aardsche, onderbroken, tijdelijke bestaan verder als een eeuwige ongebroken levensstroom, die een is met de groote vloed van het kosmische geestesleven en die elken morgen opnieuw schijnt in de duisternis van ons aardsche ego. Zoo zeker dit ware ik ons aardsche ego gedurende *den slaap physiek* herstelt en verkwikt, zoo zeker vermag het ook ons aardsche zieleleven gedurende *den dag* te versterken en te verkwikken door ons idealen-scheppend boven het triviale, boven het trage, duistere en boven de felle driften van het aardsche leven te verheffen. Wat ons dus op aarde naar *lichaam* en *ziel* tot mensch maakt, *is* niet van „deze wereld"; het leeft als geest in een geestelijke wereld en wij vereenigen ons daarmee *bewust* als we de genialiteit van ons idealen scheppend ik gewaarworden en in ons dagelijksch leven verwerkelijken.

Een geheime angst heeft echter de moderne mensch evenzeer voor het geniale denken, voor de werkelijkheid van idealen. Wat men ook aan genialiteit mag vereeren in schitterende persoonlijkheden: de genialiteit, waardoor het menschelijke denken zichzelf vindt en offert aan de goddelijk-geestelijke wereld, die de geheele menschheid in zijn groote verscheidenheid van natie, volk en individuen schept en verbindt, — *deze* genialiteit is niet gewild. Het zichzelf verliezen om op hooger plan zichzelf te vinden, het „sterft en word" boezemt een geheime angst in.

De geest van Bacon c. s. heeft de gevoelens ten opzichte datgene, wat voor het denken oorbaar is, meer en meer beheerscht, en de genialiteit van het denken gedood. De menschheid zucht onder de doode massa van eene wetenschap waarvan ze zich tracht te ontdoen langs de duistere wegen van een vaag mysticisme, van een onklare theosofie enz. Deze wegen wil Anthroposofie zeer bewust *niet*. Zij wil zich niet aan modern weten onttrekken; ze wil trachten een klaar licht te werpen op die punten in het weefsel van ideeen omtrent mensch en wereld onzer moderne wetenschap, welke duister zijn, of die, consequent

verder ontwikkeld, tot *geheel nieuwe* gezichtspunten voeren.

Op een paar van deze gezichtspunten uit zeer vele willen we hier vluchtig wijzen. Een onbevangen beschouwing leert ons inzien, dat in de dierenwereld bij de geboorte van elk nieuw individu, de soort, waarvan dit dier slechts een exemplaar is, zijn leven voortzet. De mensch wordt buitengewoon hulpbehoevend geboren; wat hem physisch tot mensch maakt: zijn opgerichte gestalte, zijn spreek- en denkvermogen worden gedurende jaren, *na* zijn geboorte ontwikkeld en dan pas, kan zich vanaf ongeveer zijn derde levensjaar, zijn „ik" in de physische wereld als zoodanig manifesteeren, spreekt hij zichzelf als ik uit. Een dier is in den stroom van de physische erfelijkheid geheel opgenomen. Alles wat we aan een dier waarnemen, is uit den levensgang, de ontwikkeling van de soort te verklaren. De mensch is niet, in zooverre hij zich als mensch openbaart in zijn induvidualiteit als exemplaar van de menschensoort te beschouwen. Iemands vorm van mond, neus, zijn gang; zijn temperamentseigenschappen enz. moge hij tot op zekere hoogte gemeen [1]) hebben met zijn ouders. Wat hij als „ik" openbaart, de levensvorm dien hij als „ik" schept in den loop van zijn leven, vindt zijn groeibodem niet in de „menschelijke soort", die zich in tallooze exemplaren manifesteert, zooals de leeuwensoort in de tallooze leeuwen, maar in het bovenzinnelijke wezen, dat de mensch beleeft als hij tot de „genialiteit" van zijn „ik" doordringt. Niet gebannen, gebonden en verbrokkeld in tallooze exemplaren, zooals een diersoort, zich enkel uitlevend in lichaamsvorm en instincten, leeft de mensch als bovenzinnelijk wezen, maar in de vrijheid van het idealen-scheppend, cultuurscheppende, zelfbewuste „ik". De mensch als „ik" leeft zich dus in één enkel menschenexemplaar, op aarde *vrij* uit, gelijk een diersoort zich in *verschillende* exemplaren *gebannen* en *gebonden* uitleeft.

En *hoe* treedt dit „ik" nu op in een menschenexemplaar?

[1]) En wel voor een groot deel niet door „erfelijkheid", maar door het sterk plastisch-nabootsend vermogen van het zieleleven in de eerste levensjaren.

Het maakt de uit vader en moeder geboren levensvorm vooral *na* de geboorte tot een *menschelijke* levensvorm, die door een menschelijk zieleleven wordt doordrongen en onderhouden.

De moderne natuurwetenschap heeft sinds Darwin en Haeckel met de oudere ideeen omtrent het „ontstaan der soorten" gebroken. Men heeft echter verzuimd den mensch als *individualiteit* met dezelfde gezindheid te beschouwen waarmee men een diersoort als geheel, als betrekkelijke levenseenheid beschouwt.

Linnaeus dacht zich nog de soorten geschapen door een goddelijk-geestelijke wereld. De natuurwetenschap der 19e eeuw was echter niet tevreden met deze verklaring, die enkel theoretisch, abstract verwijst naar een bovenzinnelijke wereld, waarvan we dan verder niets ervaren. Zij wilde *ervaren* hoe de eene soort uit de andere voortkomt, of hoe dit binnen het bereik der menschelijke ervaarbare wereld met recht in 't verleden gedacht kan worden. Ze wilde weten onder welke omstandigheden zich de eene soort uit de andere ontwikkelt, de nieuwe soort zich aanpast, enz. Ze wil dus niet meer de levensvormen door *speculatie* terugvoeren op iets *onervaarbaars*.

Dat er veel over de „almacht" of „onmacht" der „natuurlijke teelkeus en van den strijd om het bestaan" bij het ontstaan der soorten is getheoretiseerd, kunnen we dan als overblijfsel van deze oude zucht tot speculeeren beschouwen. Het leven van een dier- of plantensoort kan wel *bepaald* worden door invloeden uit de zinnelijk waarneembare omgeving; de ontwikkeling *zelf* van de eene *soort* tot de andere, tot andere levensvormen wordt door de beschouwing daarvan slechts zijdelings belicht, niet echter begrepen. Dat men daardoor mede niet tot de middelen doordrong, om de ontwikkeling der soorten te leeren kennen, daarover misschien later. Wat in plant- en dierenwereld echter moeilijk te ervaren is: n.l. de *soort*, die zich ontwikkelt en onder den drang der omstandigheden, onvrij, nieuwe levensvormen schept, — dit is concreter en duidelijker, op hooger niveau te ontdekken in den mensch, als het „ik" dat uit oude vormen van kunst, wetenschap, moraliteit, zede en recht nieuwe cultuurvormen *vrij* schept, dat het menschelijke organisme tot

een levensvorm van menschelijk zieleleven doordrongen, schept en onderhoudt. Acht het moderne natuurwetenschappelijke denken het een vorm van hooger weten, de thans *levende soorten* te verklaren als zich ontwikkelend in tallooze metamorphosen uit andere levensvormen, dan is het ook een uit deze natuurwetenschappelijke gezindheid noodwendig voortvloeiende idee, de menschelijk bezielde levensvorm, die zich vooral na de geboorte als zoodanig ontwikkelt, als eene nieuwe metamorphose van een niet meer bestaanden levensvorm aan te zien, waaruit zich het menschelijke „ik" heeft ontwikkeld tot de nu *bestaande* in deze incarnatie. Zoo wordt de idee der „reincarnatie een noodwendige voorstelling van uit het standpunt der moderne natuurwetenschap". [1])

---

[1]) Zie Dr. Steiners brochure van dien naam.

DE REIS VAN BRAN, DE ZOON VAN FEBAL NAAR HET LAND DER LEVENDEN.

Een Oud-Iersch verhaal.

CORNELIS LOS.

In wondere beelden hebben alle volkeren der vóórchristelijke oudheid ons van hun ervaringen verteld. Maar deze waren van veel innerlijker aard dan de onzen. Zij vertellen ons van het bijzondere karakter en de eigenschappen van den machtigen volksgeest, aan wiens wijs bestuur zij hun taal, hun ontwikkeling en bloei te danken hadden. Zij verhalen ons in dichterlijke vormen en met jeugdige kracht van de ondervindingen der ziel, die het nog gelukken kon met dof bewustzijn de geestelijke wereld of het wezen der elementen: vuur, lucht, water en aarde te doorleven.

Zoo openbaart zich aan ons in een bonte rij mythen en sagen in het bijzonder de innerlijke kracht en de overweldigende wijsheid van het Keltische ras. Eens vormden de Kelten de oorspronkelijke bevolking van West- en Midden-Europa tot ver naar het Oosten langs de Donau. Maar spoedig zien we hen dit geheele gebied als een offer aanbieden aan de Germaansche volkeren, die daar hun ontwikkeling zouden ontplooien. Ze trekken zich terug naar de westelijkste uitloopers of brokstukken van het groote vastland, dat Europa met Azië vormt: naar Bretagne, Engeland en Ierland. Ook in Engeland worden ze door de invallende Romeinen en de, na de ineenstorting van het Romeinsche imperium spoedig volgende Saksers in de gebergten van Wales en Cornwales teruggedrongen en alleen in het westelijkste gebied op het groene eiland: Eire (Ierland) heeft de Keltische cultuur eeuwenlang in ongereptheid kunnen bloeien. Door het offer van hun geheele oorspronkelijke gebied van uitbreiding in de samentrekking naar het afge-

legenste eiland hebben de Kelten zich als het ware de innerlijke kracht verworven de begeerig grijpende handen van het Romeinsche machtsstreven terug te stooten: nooit hebben de Romeinen Ierland bedreigd. Zonder het streven naar gecentraliseerd gezag van enkelen, dat gewoonlijk in het verlangen naar grondbezit zijn oorsprong vond, leefden daar oorspronkelijk de stammen vreedzaam naast elkaar, elk met eigen bestuurshoofd en zijn wijze raadslieden: de druïdenpriesters, kunstenaars en poëten. Een diepe kennis bezaten deze mannen van de geestelijke werelden en vooral van de onzichtbare, elementaire wezens: de feeën en sylphen (sidhe), die in alle natuurgebeuren tot uitdrukking komen en van hun weldadige en schadelijke invloeden op de menschen. Een warme liefde en teederheid voor deze natuurwezens, die gepaard ging met een vaak breidellooze hevigheid en onstuimige kracht bezielde deze menschen. Maar deze met diepe religieuze religieuze gevoelens doordrongen cultuur bepaalde zich niet tot de priesters, het geheele volk nam ze in zich op. Zulk een omvattende innerlijke ontwikkeling had de bevolking doorgemaakt, dat ze zich terstond opende voor de essentie van het Christendom, zooals een teere, fijne bloem tot een waardig orgaan van de plant is gevormd om het levengevende zonlicht te ontvangen. Reeds in de eerste eeuwen werd hier de blijde boodschap van de op aarde neergedaalde Godheid, die den menschen de mogelijkheid tot een nieuwe geestesverinnerlijking gaf, verkondigd. De Ieren zelf zeiden, dat zij het Christendom te danken hadden aan den apostel Johannes, die steeds een groote vereering bij hen heeft genoten. Zoo was ook de groote bekeerder van Ierland Sint Patrick, die eenige eeuwen later het geheele eiland kerstende, géén door Rome gezonden priester, die een dogmatisch, van de „zondige, duistere" natuur afkeerig monniken-ideaal van het Christendom had te prediken. Hij was een door jarenlange ontberingen in smart gelouterd Breton, door innerlijke visioenen en inspiraties tot zijn grootsche taak bewogen, die het volk, de druïdenpriesters en de koningen de oogen voor het nieuwe heil als een vanzelfsprekende bekroning

van hun eigen wijsheid opende. Zonder martelaren en zonder geweldddaden aanvaardden de Ieren, overtuigd door de stralende zekerheid van zijn verkondiger, de overheerschende grootheid van het liefdevolle zonnewezen, terwijl zij in hun mysteriescholen de diepste geheimen van het Christusmysterie konden opnemen. Zoo werd Ierland het centrum van wijze, geleerde mannen, die als St. Columbanus uitblinkend door vroomheid, zachtheid en enthusiasme naar alle deelen van West-Europa trokken om er centra van christelijke beschaving te stichten. De oudste kloosters als echte steunpunten van cultuur, temidden van de wegzinkende Romeinsche en de aanstormende Germaansche volkeren, werden door Ieren gegrondvest.

Van deze, met zijn geestelijk vaderland nog zoo nauw verbonden Keltische ziel, verhaalt ons de reis van Bran, de zoon van Febal. — Zij vertelt ons in haar grootschen eenvoud iets van de ongebroken harmonie van het Geestland [1]), waar de menschelijke geest zich tusschen dood en nieuwe geboorte met nieuwe krachten en idealen voor haar komende aardeleven doordringt.

Bran hoorde eens, toen hij in de eenzaamheid van het bosch in de nabijheid van zijn vader's kasteel liep, achter zich een zachte muziek door de lucht ruischen. Zoo betooverend was deze muziek, dat hij er droomerig van werd en spoedig in slaap viel. Toen hij ontwaakte, zag hij een zilveren tak, overdekt met groote witte bloesems dicht bij hem. Deze tak nam Bran mee naar het koninklijk kasteel van zijn vader. Daar was een onbekende vrouw aangekomen uit het verre Westen, die een vreemd gekleurd maar betooverend schoon kleed droeg. Zij zong hem in haar verzen het volgende toe: Deze tak van de appelboom van Emain heb ik voor je meegebracht. Van zilver zijn z'n twijgen, bedekt met witte bloesems. Er is een eiland, hier ver vandaan, waartegen de schuimende golven opbruischen; steeds stormen de moedige zeepaarden er op aan. Onbewogen ligt het eiland in de zonneschijn, lang-

---

[1]) vgl. hieromtrent Dr. Rud. Steiner's „Theosophie", blz. 102 e.v.

zaam vallen de witte bloesems er op neer. Muziek klinkt er door de lucht, overal glinsteren bonte kleuren, men kent er slechts vreugde en blijheid. Nooit hoorde men er van verraad of ruwheid, maar bekorende klanken streelen het oor. Zonder verdriet, zonder zorg, zonder dood of ziekte, dat is het teeken van Emain, nooit hoorde men nog van een dergelijk wonder. Geluk en gezondheid slechts kennen de jonkvrouwen, die het eiland bewonen. Eeuwig straalt het gouden licht over de witte klippen, die uit de schuimende zee oprijzen.

Plotseling wordt deze schildering nu onderbroken door een grootsche prophetie. Het is alsof de vrouw uit dit gelukkig oord voorziet, dat deze heerlijkheid voor de menschheid niet langer bereikbaar zou kunnen blijven, wanneer zij niet op nieuwe wijze zou worden bestendigd, om ook door de sterfelijke menschen weer bewust te kunnen worden herwonnen.

Na eeuwen, vervolgt de vrouw, zal een groote geboorte plaats vinden op een nederige plaats. De zoon van een maagd zal de leiding van vele duizenden op zich nemen. Hij heeft hemel en aarde geschapen, zoodat zij volkomen zijn. Gelukkig dan de reinen van hart, zij zullen door het zuivere water gelouterd worden. Hij zal de kwalen der menschen genezen. Niet tot allen heb ik gesproken, laat Bran mijn boodschap verstaan en de reis naar het eiland der gelukkigen beginnen.

Toen vertrok de vrouw en de zilveren tak nam zij mee. Hij sprong uit Bran's hand, zonder dat hij kracht genoeg bezat om hem vast te houden.

Daarop voer Bran over zee en driemaal negen makkers vergezelden hem. Na een lange vaart ontmoetten zij op zee in een wagen gezeten Manannan, de zoon van Lir. Hij opende Bran's oogen voor de geestelijke wereld, waarin hij zich nu bevond. Wat van jouw scheepje uit, een golvende zee schijnt, is een rijk bebloemde vlakte vanuit mijn wagen gezien. Er rijden nog veel paarden door dit gelukkige land, ofschoon je ze niet kunt zien. Hij openbaarde zich daarna aan Bran als een machtig geestelijk wezen, door tot hem te zeggen: Wij bestaan sinds het begin der schepping. Wij leven zonder oud

te worden, zonder de vergankelijkheid van het aardsche; gebrekkigheid noch zonde zijn tot ons gekomen. Het was een droeve dag, toen de slang tot de aardemensch kwam. Daarom is er verval opgetreden, dat oorspronkelijk niet bestond. Met begeerte en lust heeft hij hen vervuld, het edele ras is daardoor ondermijnd, zij zijn aan ziekten en dood onderworpen. Maar een edele redding zal komen, de Koning, die alles geschapen heeft, zal over de zee komen. Behalve God zal hij ook mensch zijn.

Het wezen, dat ge nu aanschouwt, zal op aarde komen. De vrouw van Fiachna zal met hem een aardsche woning bereiden voor Mongan, dien Fiachna als zijn zoon zal erkennen. Manannan zal zijn vader, zijn beschermer zijn [1]). Hij zal in den vorm van elk beest leven, in de zee en op het land, hij zal een wolf zijn in elk bosch, hij zal een hert zijn met zilveren horens, hij zal een zalm zijn in de meren, hij zal een blanke zwaan zijn. [2]). Hij zal eenberoemd held worden, die legers zal verslaan en hij zal een plaats innemen onder de vorsten. Hij zal vijftig jaar in dewereld leven, dan zal hij door een drakensteen in de slag gedood worden. Roei nu voorwaarts, Bran, niet ver meer is het Eiland der Vrouwen, dat ge nog voor het ondergaan der zon zult bereiken.

Toen ging Bran van hem weg. En niet lang daarna zag hij het Eiland der Vrouwen. Men riep hem toe: „Kom hier aan land, o Bran, zoon van Febal! Welkom is ons uw komst!" Bran waagde het echter niet daar te landen. Toen wierp een der vrouwen een bal van draad over Bran's gezicht. Bran legde zijn hand er op en ze kleefde er aan vast. Daarop trok men zijn bootje aan land. Zij gingen nu allen in een groot huis, waar de kostelijke spijzen, die men hun voorzette, nooit verminderden. Het kwam hun voor, alsof zij er één jaar bleven —

---

[1]) Vermoedelijk wordt bedoeld, dat het geestelijke wezen Manannan in zijn aardsche verschijningsvorm als Mongan bekend staat en deze persoonlijkheid inspireert. (opvatting van den schrijver).

[2]) Hij is dus een wezen, dat zich behalve door zijn menschelijken vorm ook in de natuur openbaart.

het bleken er vele te zijn. Na eenigen tijd kreeg een van Bran's reismakkers heimwee. Zij kameraden vroegen Bran met hen naar Ierland terug te keeren. Ondanks de klacht der vrouwen gingen zij, maar een der vrouwen waarschuwde hen vooral geen land bij hun terugkomst aan te raken. Toen voeren zij, totdat ze een bijeenkomst van menschen bereikten, die hun vroegen, wie daar over zee kwamen. Bran zei: Ik ben Bran, de zoon van Febal. De anderen zeiden: we kennen zoo iemand niet, ofschoon de reis van Bran in onze oude verhalen voorkomt. Een der mannen sprong uit de boot aan land. Zoodra hij echter de aarde van Ierland aanraakte, veranderde hij in een hoop asch, alsof zijn lichaam reeds honderd jaren in de aarde had gerust. Daarop vertelde Bran al zijn tochten aan de verzamelde menschen en zei hun vaarwel. En van dat oogenblik heeft men niets meer van hem vernomen.

MEDEDEELINGEN.

MODERNE MORALITEIT

DOOR

Mr. MAX STIBBE.

Voor diegenen, die nog niet overtuigd zijn van de heerschende immoraliteit op elk gebied, vooral ook op dat van het moderne krantenwezen, niet alleen van dagbladen, maar ook van periodieken, tot zelfs van christelijke bladen toe, zal ik hier enkele voorbeelden noemen met betrekking tot de Anthroposophie.

Waar de Anthroposophie in de decadente wereld van tegenwoordig met haar perscorruptie, de eenige werkelijke bron van levenskracht, van gezondheid in alle opzichten is, niet alleen voor den enkelen mensch, maar ook voor de heele maatschappij, daar behoeft 't ons niet te verbazen, dat al het zieke en decadente zich verzet tegen het gezonde van de Anthroposophie.

Wanneer de Anthroposophie eenmaal gemeengoed geworden is en een groote drijvende geestkracht, gepaard aan inzicht in de sociale stroomingen, een doordrongen zijn van waarheidsliefde het perswezen zal beheerschen, dan is er geen plaats meer voor al die journalisten en journalistjes, kritici en correspondenten, die de waarheid in een hoek trappen, inzicht niet hebben en de geest loochenen; geen plaats meer zal er zijn voor hen, die maar opschrijven wat hun in den zin komt, dikwijls omdat zij iets moeten schrijven, ook al weten zij van het gegeven onderwerp niets af. Dat leidt tot de immoraliteit die heerscht in de pers tegenwoordig. Wetende dat voor hun immoreele krachten geen plaats is in een wereld die uitgroeit tot datgene waar de Anthroposophie naar streeft, moeten zij zich wel verzetten tegen deze Anthroposophie. En waar er voor zulke lieden geen mogelijkheid is om behoorlijke steekhoudende argumenten tegen de Anthroposophie op te brengen, zoeken zij hun kracht eenerzijds in schelden, anderzijds in de leugen, de onwaarheid.

Een typisch verschijnsel hiervoor is Just Havelaar, kunstkritikus van het „Vaderland". Dat hij het Goetheanum, dat sinds de brand in Oudejaarsnacht 1922/1923 er niet meer is, niet apprecieeren kan, is uit zijn wezen en denkwijze best te verklaren. Typeerend voor hem is echter, dat hij aan het schelden slaat (in zijn bespreking van

„Rudolf Steiner als kunstenaar", door Ernst Uehli, „Vaderland" van 26 Mei 1923). Nog typeerender voor de moraliteit van Havelaar is het feit, dat het schelden gevolgd wordt door objectieve onwaarheden. Men neme den volgenden zin:

„De tempel, te voorbarig gebouwd wellicht, niet ontstaan uit den drang van 'n gemeenschap, niet gegroeid uit de werkelijkheid van de samenleving: de tempel die alle kenmerken der voorbarigheid plastisch toont, is afgebrand."

Hierin komen minstens d r i e onwaarheden voor:

1°. spreekt Havelaar over „de tempel." Het Goetheanum was echter geen tempel. Dat blijkt al hieruit dat zijn hoofddoel was het gebruik voor de opvoering van de mysteriespelen van Dr. Steiner.

2°. zegt Havelaar: „niet ontstaan uit den drang van 'n gemeenschap." Echter werd het Goetheanum gebouwd op den vrijwel eenparigen wensch van de heele Anthroposophische Vereeniging, die toentertijd reeds eenige duizenden leden telde. Of is dat geen gemeenschap?

3°. constateert Havelaar: „niet gegroeid uit de werkelijkheid van de samenleving." Het is Havelaar niet kwalijk te nemen, dat hij niet weet, waar de werkelijkheden van de samenleving liggen. Ik raad hem aan te lezen van Dr. Steiner: „Die Aufgabe der Geisteswissenschaft und ihren B a u in Dornach" of wel „De geestelijke leiding van mensch en menschheid." Ik verwacht niet dat Havelaar die werken begrijpt; maar als dat onverhoopt het geval mocht zijn, zou hij misschien enkele werkelijkheden van de samenleving inzien en tevens begrijpen dat juist daaruit het Goetheanum is gegroeid. Waarover later meer.

De tweede heer, wiens moraliteit ik hier onthullen kan, is nu niet iemand, die zich beweegt op kunstgebied, maar op religieus gebied. Misschien wel iemand, die Zondagmorgens preekt, dat het verboden is onwaarheid te spreken. Zoo iemand moet weten dat het niet alleen immoreel is een rechtstreeksche leugen te verkondigen, maar dat ook de zijdelingsche leugens tot het ongeoorloofde gebied behooren. Deze heer, die — gelukkig voor hem —, zich niet noemt, maar C. F. W. onderteekent, schreef over Anthroposophie in het Luthersche Weekblad „De Wartburg." Aangezien dat artikel wemelde van onjuistheden was de heer W. A. Mirandolle zoo vriendelijk een andere uiteenzetting te geven in dat blad over Anthroposophie. Waar iemand als C. F. W. schrijft over Anthroposophie, moet hij in dat onderwerp goed ingewerkt zijn. Dat mogen we verwachten. In zijn antwoord aan Mirandolle schrijft C. F. W. in „De Wartburg" van 1 Juni 1923 no. 22, o.a.:

„Of het wel juist is de Indische parallelen zoo beslist af te wijzen? H. W. Schomerus (Universitätsdozent in Kiel) tracht ze aan te toonen in zijn boek: Die Anthroposophie Steiner's und Indien. Meer dan de

Indische philosophie „betont" Steiner de „Diesseitigkeit" dezes levens en optimistischer is hij ook, maar in hoofdzaak oordeelt Schomerus, is toch zijn leer de geestelijke dochter der Indische godsdienstphilosophie."

— Werkelijk een schoone prestatie! C. F. W. is op de hoogte van de Anthroposophie, anders zou hij geen artikel er over schrijven. Hij heeft dus gemerkt, dat er ook niets van een Indische grondslag ligt in het heele gebouw der Anthroposophie. Nu krijgt hij een boek in handen, dat tracht te bewijzen dat toch de Anthroposophie op Indische basis rust. De dik opliggende onjuistheid van dit doel moest C. F. W. opvallen. Maar C. F. W. doet anders. Waar hij zelf de Indische oorsprong niet vinden kan, neemt hij dan maar tot steun van zijn bewering dat andere boek, dat hij als leugenachtig had moeten verwerpen. Dat is een eigenaardig soort moraliteit, dat men niet vindt in het Nieuwe Testament, tenzij bij de Pharizeeërs.

Van meer staaltjes van C. F. W. zie ik hier af, het zou te veel ruimte eischen. De karakteristiek van zoo'n persoonlijkheid kan men reeds vinden in zoo'n enkel kras voorbeeld.

De derde die ik hier behandelen wil, is Dr. Honigsheim, privaatdocent te Keulen. Een referaat van een voordracht van dezen heer is opgenomen in een artikel van den heer W. Emmens over „De Nederlandsch-Duitsch-Luxemburgsche vacantieschool te Brühl" in „Volksontwikkeling" Nr. Aug./Sept. 1923 pg. 365.

Nu we eerst iemand behandeld hebben op kunstgebied, daarna op religieus gebied, past het nu het wetenschappelijk gebied te betreden. Het thema is „Het verval en de opbouw van Duitschland." Daarin vindt Honigsheim gelegenheid om fiksch te schelden tegen Dr. Steiner, wat vanzelf overgaat in de meest aperte leugens. Men leze:

„Zijn (Dr. Steiner's) Anthroposophische Vereeniging telt meer dan (niet lachen) 7 millioen ingeschreven leden in Europa; de grootste vakvereeniging, die van de metaalbewerkers telt 1½ millioen. De leer van Dr. Rudolf Steiner vindt weerklank in alle kringen en lagen, bij werkgevers en werknemers; heele industrieën werken voor hem.

Het zou niet oninteressant zijn te weten waar Honigsheim die 7 millioen leden vandaan haalt. Het aantal gaat in werkelijkheid niet boven de twintigduizend uit. Verder zou ik ook graag willen weten welke industrieën voor Dr. Steiner werken. Ik ben vrij goed op de hoogte en weet er geen een. Ook hier weer twee dikke leugens in één volzin! En er zijn er nog meer. Iemand als Dr. Honigsheim die zoo de dingen behandelt en dan nog spreekt van Dr. Steiner als charlatan, die richt daarmee zichzelf. Hier is niet Dr. Steiner charlatan, wel diegeen die dingen zegt waarvan hij weet of weten kan dat ze niet waar zijn.

Het doet me leed dat de heer W. Emmens klakkeloos deze onsma-

kelijke tiraden van Honigsheim overneemt in zijn artikel. Het schijnt me toe, dat het een plicht is van degenen die voor het publiek schrijven, niet anders dan die dingen op te schrijven, waarvan men zeker weet dat ze waar zijn.

Zoo zien we aan de drie voorbeelden die ik aangehaald heb, hoe in onzen tijd kunst, wetenschap en godsdienst, die overigens in de sterkste mate uiteenloopen en zich van elkaar afgescheiden hebben, één gemeenschappelijke trek kunnen hebben. En het is typeerend voor onzen tijd: Het is het gebrek aan moraliteit, de immoraliteit.

Men begrijpe mij wel. Ik wil niet zeggen dat elke kunstenaar, predikant of wetenschapman tegenwoordig immoreel is. Maar wel dat veel immoraliteit in al die gebieden ingetrokken is en dat die zich dan ook uit, en altijd daar waar men stoot op de Anthroposophie. En ook, dat wanneer vanuit het heerschende bewustzijn een band tusschen de 3 gebieden komt, deze band die van de immoraliteit is.

Daartegenover kan men stellen een andere band van kunst, wetenschap en godsdienst. De moderne mensch, die niet geheel verstrikt is in één dezer drie gebieden, voelt de behoefte ze te vereenigen. Die vereeniging is een eisch van den tijd. Uit die eisch van den tijd, uit die werkelijkheid van de samenleving (mijnheer Havelaar!) is het Goetheanum gegroeid. Het was een kunstwerk, waarvan dengene die het niet gezien heeft zich geen beeld kan vormen, omdat het niets had in de wereld, waarop het leek. Weinigen waren er, die niet onder den indruk kwamen van de verheven schoonheid. Tot die weinigen behoorden meestal juist kunstenaars, die zoo vastgeroest waren in hun eigen kunstopvattingen, dat ze het nieuwe niet konden apprecieëren. En in het Goetheanum zijn vele cursussen gehouden op alle mogelijke wetenschappelijke gebieden, het kwam zelf voort, behalve uit een natuurlijk gevoel voor kunst, uit een wetenschappelijk bestudeeren van de geestelijke wereld. Zoo waren die geesteswetenschap, die daar uitgesproken werd door Dr. Steiner e. a. en het Goetheanum als kunstwerk, in harmonie met elkaar. En zich vereenigend met deze drie doorstroomde het geheel een levend Christus-gevoel, een gevoel voor de kosmisch-goddelijke beteekenis van Christus, die alles doordrong met levende moraliteit. Een ware religie, een ware band van den mensch tot de goddelijk-geestelijke wereld bracht het Goetheanum; het was een levend en schoon beeld van datgene, waar de moderne mensch, die zich niet aan het oude vastklampt, naar streeft. Daar heerschte een levende geestelijke kracht, die godsdienst, kunst en wetenschap samenbond en ze doortrok van datgene, wat alleen uit de geestelijke wereld komen kan — en daarom er tegenwoordig niet is — van moraliteit. Dat is de kracht der Anthroposophie waar de wapens van leugen en laster van moderne decadentie tegen afstooten.
